

og
**DIALOGER
HELSEBYGGENDE
RELASJONER**

i barnehagen

Merete Moe

FAGBOKFORLAGET

og **DIALOGER
HELSEBYGGENDE
RELASJONER**

i barnehagen

og
**DIALOGER
HELSEBYGGENDE
RELASJONER**

i barnehagen

Merete Moe

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave / 1. opplag 2016

ISBN: 978-82-450-2832-4
ISBN (trykt): 978-82-450-1860-8

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen
Forsidedesign ved forlaget

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling bare
tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Til Andrea, Tomine, Peder og Johan

Forord

Alt jeg tenker og skriver, er preget av både tidligere og pågående dialoger med kolleger, foreldre, barn, studenter, venner og familie, og alle de store samfunnsdialogene gjennom en lang barnehagekarriere. Forestillinger om fremtidige dialoger virker også inn. Denne teksten er dessuten «infisert» av andre tekster, som alle tekster er. Derfor er det mange, mange flere enn de som blir nevnt her, som har bidratt til boka på en eller annen måte. Hvis *du* husker en spesiell dialog mellom oss, er det sannsynlig at den også har hatt betydning her. Det er motsetningene og uenighetene som gjør størst inntrykk. Takk for alle de viktige dialogene!

Boka bygger på et forskningsprosjekt. Spesielt vil jeg takke styrere og barnehagelærere i de fem barnehagene som har vært velvillige til å stille opp og dele erfaringer og tanker med meg. Takk også til barnehagemyndighetene i den aktuelle kommunen. Alle sa ja uten å nøle, selv om forskning innebærer et kritisk blikk på deres praksis. Takk til Dronning Mauds Minne Høyskole for barnehagelærerutdanning (DMMH) for inspirerende fagmiljø og muligheter til fri forskning. Det har åpnet seg en ny verden for meg etter mange år i praksisfeltet. En særlig takk til Frode Søbstad og Gunvor Løkken, som hadde tro på doktorgradsprosjektet mitt og var viktige pådrivere og støttespillere helt i starten. Takk til Per Erling Johansen, Hilde Merete Amundsen, Ingvild Åmot, Atle Krogstad, Sissel Mørreaunet og Vibeke Glaser for støtte, gode innspill og kritisk lesning i ulike skrivefaser.

Takk til veileder Kjetil Steinsholt som har gitt meg inspirasjon og stadig nye innganger til mange og komplekse forståelser. Livet er sannelig ikke enkelt! Jeg vil også rette en spesiell takk til fysioterapeut Odd Roger Lesund, som holder kroppen min på beina med god fysioterapi og akupunktur hver eneste uke.

Våren 2011 hadde jeg et lengre opphold i Rhode Island for å lære mer om Bakhtins dialogisme av den russiske filosofen Alexander «Sasha» Sidorkin. Takk for all den tiden du satte av i din travle hverdag til gode bakhtinske dialoger. «Sasha» er opptatt av den skjulte samfunnskritikken, ordkunsten, polyfonien og polemikken med de doble budskapene, og sier i en samtale: «Russian thinkers can often say more and say it better under censorship, than when they are free to say it ...»

Vesentlige sider ved det jeg vil beskrive som et viktig grunnlag for «den gode barnehagen», har blitt til bok. Takk til redaktør Jannike Sunde i Fagbokforlaget, som hele tiden har hatt tro på bokprosjektet og gitt inspirerende tilbakemeldinger og god oppfølging. En stor takk går til den anonyme fagfellen som virkelig har grepet ideene mine. Her fikk jeg viktige innspill og konstruktiv kritikk i avslutningsfasen. Jeg vil dessuten takke produksjonsavdelingen ved Agata Czapiewska for grundig arbeid i produksjonsprosessen, og takk til språkkonsulent og designere.

Familien påvirkes og bidrar på mange vis i intense skrivefaser. Takk til søster Torill Moe som deler forskningsinteressen og kommenterer tekster til alle døgnets tider. I senere tid har vi oppdaget at vår familiekjære pappa Peter Johan Moe hadde 350 vitenskapelige publikasjoner, i tillegg til å være en alltid tilstede-værende barnelege i 50 år. Mamma Judith Elisabeth Moe var en stor inspirasjonskilde med sin klokskap, sitt sosiale engasjement og sin positive innstilling til alle mennesker. Like til det siste beskrev de livet sitt som henholdsvis «fenomenalt» og «fantastisk». Jeg vil takke begge for sterke idealer og troen på å stå på for det du mener er riktig og viktig. Til slutt vil jeg takke Erik for å være en krevende og god diskusjonspartner. Jeg setter pris på din evne til å se de store linjene, og ikke minst din humor og snertne kommentar. Vi har sammen fått fire herlige barnebarn: Andrea, Tomine, Peder og Johan. Boka dedikeres til dere, som gir oss mange *kairos*-øyeblikk! Jeg håper arbeidet mitt kan bidra til gode og kontinuerlige dialoger om en meningsskapende barnehagehverdag.

Innhold

Innledning	13
Bakgrunn for boka	14
Oppbygning i boka	17
Hensikten med boka	19
 Kapittel 1	
Barnehagen som arbeidsplass	21
Særpreg ved barnehagen som organisasjon	22
Velferdsstaten endrer seg	22
Endringer i barnehagens hverdagsliv	23
Grunnlaget for boka	24
Tilgrensende forskning om helse og arbeidsmiljø	27
Ettertanker og betraktninger om forskerrollen	32
 Kapittel 2	
Den mystiske helsen	35
Lykke, sunnhet og helse	36
Helseperspektiver fra antikken	40
Terskelsituasjoner og fremmedgjøring	44
Stedets ånd	46
Sykdommens mening	49
Ulike mulighetsfelt og ulike roller	51
Når fellesskapet tar ansvar	56
Diagnosenes betydning	60
Sykefraværskurser	60
Avslutning	64

Kapittel 3

Dialogismen	65
Flerstemthet og forskjellighet	67
Ordet er halvt eget og halvt andres	68
Den levende dialogen	71
Parodier og tvetydigheter i terskeltider	73
Stemmer som ikke blir hørt	74
Dialogiske ideer	77
Det dialogiske selvet	78
Avslutning	83

Kapittel 4

Kronotoper – ulike posisjoner og perspektiver	85
Å skape seg tid og rom	86
Harmonikronotopen	89
Pedagogkronotopen og effektivitetskronotopen	90
Konfliktkronotoper og terskeltider	93
En ny kultur	95
Når ulikhetene utfordrer	96
Mottakelse av nye medarbeidere	99
Når forskjellene beriker	100
Avslutning	101

Kapittel 5

Gode dialogiske og karnevalske øyeblikk	105
Karnevalstiden	106
Latterens ukjente historie	108
Den groteske kroppen	109
Romslighet og selvironi	111
Dialogen i et samfunnsperspektiv	114
Kunsten, leken, festen og dialogen	116
Gode møter med barn og kolleger	118
Improvisasjon med rom for medvirkning	123
Avslutning	126

Kapittel 6

Samfunnsdiskurser og styringsmentaliteter	129
Demokratiforståelser	130
Forventninger og medvirkning	131
Pedagogisk takt og dømmekraft	134

Tillit eller kontroll	140
Dialogiske og lærende organisasjoner	144
Dominerende barnehagediskurser	146
Effektiviseringsdiskurser	149
Kvalitetsdiskurser	150
Føyerlige kroppar	153
Danning eller styringskunster.....	156
Avslutning	160
 Kapittel 7	
Helsediskurser og helsepolitikk	161
Helsepolitikk i barnehagen	162
Støy i helsepolitikken.....	164
Ansvar for egen helse – eller omsorg for seg selv	167
Om å holde seg i form.....	169
Arbeidsmoral, lyst og tillit	172
Når det tipper over balansepunktet	175
Sannhetsfortelleren.....	180
Barnehagelærerprofesjonen under press	183
Avslutning	184
 Kapittel 8	
Dialogisk ledelse	187
Kriser og vendepunkt i terskelsituasjoner	188
Ledelse eller styringsteknologier	189
Praktisk klokskap	194
Åpen for kritikk og selvkritikk.....	196
Skinnsprøsmål og polemikk	200
Beslutningene fattes i dialogen	202
Med rom for improvisasjon og karneval	204
Ettertanker.....	206
 Kapittel 9	
En meningsfull jobb.....	209
Bokas praktiske og politiske verdi	211
Barnehagepolitikk for en dialogisk og helsebyggende arbeidsplass.....	220
Til slutt	222
 Litteraturliste	225
Stikkordregister	239

Innledning

På få år har den norske barnehagen gått fra å være et knapphetsgode til en rettighet fra barnet fyller ett år, og omtrent alle barn i Norge går dermed i barnehage før de begynner på skolen. Barnehagens primære oppgave er å bidra til at alle barn får en god barndom med vekt på omsorg, danning, lek og læring. Grunnlaget for deltakelse i et demokratisk samfunn, basert på respekt, gjensidighet og menneskeverd, legges i barnehagen, som derfor inneholder mange og komplekse arbeidsoppgaver. En viktig rolle for barnehagelærere er tilrettelegging for lek, barns vennskap og sosiale fellesskap. De skal sørge for at barnehagens samfunnsmandat ivaretas, og at innholdet er i tråd med overordnede lover og retningslinjer. Barnehagelærerne skal sikre barnehagens kvalitet.

Politiske føringer har vært rettet særlig mot kvalitet i form av mer vekt på læring før skolestart. Politikere og myndigheter ønsker å standardisere kvaliteten ved hjelp av kartlegging og evidensbasert rapportering. Det snakkes ofte som om kvalitet er entydig og lett å definere og måle, og stortingsmeldinger har lagt økende vekt på innhold og kvalitet etter at full barnehagedekning ble oppnådd i 2009. Likevel er mange barnehagelærere på faglig grunnlag uenige i det synet på kvalitet som kommer fram i disse dokumentene. De hevder at stortingsmeldingene representerer et smalt syn på læring og demokrati, og at kvalitet ikke kan sikres gjennom testing og rapportering (barnehageopprør, Lind 2016). Styringsdokumenter som stortingsmeldinger og lov- og regelverk påvirker barnehagelæreres profesjon og yrkesutøvelse, og derigjennom også arbeidsmiljøet deres.

Nordisk forskning om barns reelle innflytelse og medvirkning viser at satsing på fellesskap og demokrati er avhengig av de voksnes kompetanse og pedagogiske

grunnsyn,¹ samt vilje til å slippe kontroll og makt (Bae 2012, Pettersvold 2014). I denne sammenhengen er kvaliteten avhengig av barnehagelærernes kompetanse, holdninger og verdier. Hvordan kan barnehagens komplekse formål om omsorg, danning, lek og læring best ivaretas? Barns viktigste virksomhet er lek, og jeg vil understreke at leken først og fremst har sin egenverdi her og nå. Men samtidig inneholder leken svært avanserte former for samspill og kommunikasjon mellom barn. Erfaringer fra lek, medvirkning, utforskning, undring og sosialt fellesskap bidrar til at barn utvikler seg til å bli demokratiske borgere.

Barnehagens virksomhet er imidlertid vanskelig å kontrollere, særlig av politikere, økonomer og byråkrater som ikke selv har den faglige kompetansen. Gjennom pedagogisk arbeid og møter med barn og foreldre bidrar den enkelte barnehagelærer til hva barnehagen blir for dem. Barnehagelærerprofesjonen har makt og påvirkningskraft i vårt samfunn. I nært samarbeid med foreldrene legger de grunnlaget for barnas barndom. Barn tilbringer mye tid i barnehagen fra de er små. Barnehagelærerne er viktige for den pedagogiske kvaliteten i det daglige møtet med små barn, fordi omsorg, trygghet og tillit avhenger av nærhet og gode relasjoner som bygges opp over tid. Pedagogikken må hele tiden balansere hensynet til det unike barnet, gruppa og samfunnet.

Bakgrunn for boka

Det har vært mye oppmerksomhet rundt sykefravær i barnehagene de siste tiårene, og den nære relasjonen til små barn gjør situasjonen ekstra sårbar for sykefravær. Dessuten er den pedagogiske kompetansen grunnleggende i barnehagen, samtidig som flertallet av de ansatte ikke har denne kompetansen. Det er derfor grunn til å se på barnehagelærernes tilstedeværelse og nærvær med spesiell oppmerksomhet. Men det finnes lite forskning om barnehagelærernes helse og arbeidsmiljø, og enda mindre om deres egen oppfatning av dette. I utvalget av tilgrensende forskning om barnehager og arbeidsmiljø som presenteres i kapittel 1, kommer det frem at gode relasjoner til barn, foreldre og ledelse, og ikke minst kolleger imellom, er viktige helsebyggende faktorer. Hva som ligger i begrepet *relasjoner*, blir imidlertid sjelden utdypet og konkretisert. Relasjoner handler

1 Pedagogisk grunnsyn kan defineres som «den virkelighetsoppfatning, de verdier og holdninger som ligger til grunn for pedagogisk virksomhet» (Lillemyr og Søbstad 1993:87).

mer om å *være* enn om å *gjøre*, og bygger på både verbal og nonverbal kommunikasjon. Til en viss grad er relasjoner med andre mennesker uforutsigbare. Dialogen er en form for relasjon og samtidig et viktig grunnlag for relasjoner, og derfor er dialogen sentral når det gjelder helse og arbeidsmiljø. Relasjoner kan bidra til å bygge opp – eller til å bryte ned – helse.

Barnehagen ble formelt en del av utdanningssystemet fra 2006 i forbindelse med overføringen til Kunnskapsdepartementet. Men barnehagens rolle er annerledes enn skolens, og jo mindre barna er, jo mer komplekse må læringsperspektivene være. Utdanning dreier seg om samskapte prosesser hvor mange faktorer spiller inn. Gert Biesta (2014) illustrerer *Utdanningens vidunderlige risiko*² med kloke ord fra den irske poeten William B. Yeats om at utdanning ikke dreier seg om å fylle en bønne, men om å tenne en ild. Resultatet kan ikke bestemmes på forhånd. Utdanning er en grunnleggende dialogisk prosess, slår Biesta (ibid.:27) fast. Videre viser han til Emmanuel Lévinas om subjektivitet som en *etisk hendelse*. Subjektet skapes i relasjoner med andre mennesker.

Stortingsmeldingene 41 (2008–2009) og 24 (2012–2013) om barnehagens kvalitet og fremtid, fremhever i likhet med rammeplanen for barnehagen (Kunnskapsdepartementet 2006/2011) personalets kompetanse som den viktigste faktoren når det gjelder barnehagens kvalitet. Kompetanse er imidlertid et komplekst begrep som, ifølge Biesta (2014), omfatter *kvalifisering, sosialisering og subjektivering*. Dette innebærer tilegnelse av kompetanse som både anvendes og deles med andre, og videre at kompetansen inderliggjøres og dermed blir en del av personligheten. Kompetanse bygger på det Biesta definerer som ekte pedagogisk kommunikasjon i en åpen prosess. En slik kompetansebygging må være dialogisk og improvisatorisk, ved at den er åpen, prosessuell og kontekstuell. Svaret kan ikke være gitt. Med utgangspunkt i relasjonenes betydning utforsker og analyserer jeg ulike sider ved barnehagelærernes pedagogiske arbeidsmiljø.

Begrepene kvalitet og kompetanse dreier seg stadig mer om målbare resultater innenfor nyliberalismen som preger offentlig sektor og legger føringer for de fleste barnehager. Et viktig grunnlag for prosessuell kvalitet i barnehagen er det antikke begrepet *virtuositet*, som betyr pedagogisk 'skjønn' og 'dømmekraft' (ibid.), og som innebærer å kunne foreta situasjonsbestemte vurderinger om

2 Originaltittel: *The Beautiful Risk of Education*.

hva som er pedagogisk ønskelig også i møte med fremtiden, noe som forutsetter en viss åpenhet og ubestemthet. Pedagogen bruker sin praktiske klokskap (*phronesis*) og *virtuositet* i møtet med hverdagens utfordringer. De to begrepene bygger på en forståelse av kompetanse som handlingsorientert. De fleste profesjoners posisjon har vært basert på tillit til deres faglige skjønn og dømmekraft helt frem til slutten av forrige århundre. Det har vært en grunnleggende tillit til deres profesjonelle kompetanse (Grimen 2009). Krav om mer dokumentasjon i form av kvantifiserbare data kan oppfattes som mindre tillit til pedagogisk skjønn og dømmekraft.

«Bare nye former for gjensidig dialog kan reparere den tillitssvikten som de profesjonelle er utsatt for», sier Oddvar E. Eriksen (2001:242). Dialog er et dagligdags begrep som gradvis har fått et mer instrumentelt innhold, og Eriksen peker på gjensidigheten som et viktig aspekt. Gjensidighet innebærer at dialogens endemål ikke kan være bestemt av den ene parten på forhånd, noe som ofte skjer når dialogen brukes for å nå et konkret mål. Her presenterer jeg en annerledes og mer ontologisk forståelse av dialogen, hvor en dialog med klart definerte mål faktisk opphører å være dialog. Min hovedkilde til en slik dialogforståelse er den russiske språkfilosofen Mikhail Bakhtin (1895–1975). Med sin *dialogisme*³ viser Bakhtin at det finnes andre muligheter og alternativer til det vi ofte tar for gitt. Dialogen må ha åpne endepunkt. Bakhtin er opptatt av eksistensielle spørsmål om hvordan vi møter hverandre, hvordan vi lytter til de ulike stemmene. Han trekker samtidig linjer mellom samfunnskraftene og det unike selvet. Det dreier seg om dialog på to nivå: «den store dialogen» på samfunnsplanet og det han kaller «mikrodialogene» med oss selv og andre.

Denne boka tar utgangspunkt i en intervjustudie foretatt i 2010/2011 om barnehagelærernes oppfatninger, erfaringer og meningsskaping om helse og arbeidsmiljø, dialog, ledelse og ideologiske endringer, og hvordan dette får betydning for relasjonene på arbeidsplassen (Moe 2014). Hvordan lytter vi? Hva er det som preger diskursene? Hva betyr gode dialogiske relasjoner? Er det rom for ulike stemmer? Alt dette er med på å skape mening og handlingsbetingelser for den enkelte barnehagelærer. Hensikten her er å videreutvikle det teoretiske

3 Martin Buber introduserte *dialogisme* i europeisk filosofi i 1920-årene, en filosofisk idé som inspirerte Bakhtin (Pollard 2008). Buber knytter den moralske autoriteten til Gud, mens Bakhtin var mest opptatt av meningen som skapes mellom mennesker.

språket og finne gode begreper for å utforske og forstå dialogens betydning for helse, meningsskaping og relasjonsbygging i barnehagens pedagogiske arbeidsmiljø. Tanken er at Bakhtins frodige begreper, sammen med kloke og kritiske begreper fra antikken, kan bidra til dypere innsikt i og utvidet forståelse av det pedagogiske arbeidet. Jeg ønsker å inspirere til mer reflektert og nyansert kunnskap om betydningen av dialogiske relasjoner for helse, fagmiljø og arbeidsmiljø, som igjen er avgjørende for barnehagens kvalitet.

Oppbygning i boka

Innfallsvinkelen i kapittel 1 er endringer i velferdsstaten og konsekvenser for barnehagen som arbeidsplass. Jeg ser nærmere på tilgrensende forskning om barnehagens arbeidsmiljø og hvordan forskningsprosjektet mitt kan utfylle og videreutvikle forståelsen når det gjelder sentrale tema, som dialog og helsediskurser. Min lange erfaring fra ulike roller innenfor barnehagesektoren bidrar til at jeg kan sette meg inn i og forstå barnehagekonteksten, men faren er at perspektivene preges av forforståelser. Kvale og Brinkmann (2009) advarer dessuten mot det asymmetriske maktforholdet i kvalitative forskningsintervjuer. Forskeren definerer situasjonen, bestemmer spørsmålene og «har monopol på å fortolke» (ibid.: 52). Anerkjennelse av maktrelasjonen og forsvarlig håndtering av etiske dilemmaer blir dermed viktig innen forskning.⁴

Kapittel 2 innledes med en gjennomgang av det kompliserte helsebegrepet. Det er først og fremst Hans-Georg Gadammers filosofiske helseforståelse det legges vekt på her. Videre går jeg inn på hvordan følelsen for spesielle steder skaper velvære, sammenhenger som er utforsket og dokumentert innenfor ulike fagdisipliner som *stedets ånd* eller *genius loci* (Nordberg-Schultz 1995, Williams og Eyles 2008). Her inkluderes fysiske, materielle og affektive sider, noe som også har betydning for barnehagen som arbeidsplass. Politikk, flaks og uflaks spiller også inn når det gjelder den enkeltes helseutvikling (Fredriksen og Fugelli 2006). Ulike helseperspektiver gir flere innganger til å undersøke hvordan barnehagelærerne oppfatter, påvirker og påvirkes av helsepolitikken og helsediskursene. Stemmene til barnehagelærerne som deltok i intervjustudien,

4 For utdypende og kritisk blikk på min egen forskerrolle henviser jeg til doktoravhandlingen min (Moe 2014).

får i stor grad komme frem i alle kapitlene, for å belyse ulike sider ved profesjonens oppfatninger, helsediskurser, posisjoner og meningsskaping om dialogen.

Dialogismen presenteres i de tre neste kapitlene, hvor Bakhtin er hovedkilden. Dialogismen gir grunnlag for et rikere teoretisk språk i analysen av ulike helsediskurser, posisjoner og perspektiver på arbeidsplassene. Kapittel 3 legger vekt på begrepet *polyfoni*, som betyr 'forskjellighet' og 'flerstemthet'. Videre belyses det dialogiske selvet, med rom for parodier og motstand. Kapittel 4 tar for seg *kronotoper*, som handler om vår eksistens i tid og rom, noe som gir grunnlag for forskjellige posisjoner og perspektiver. Ulike barnehagekronotoper gir ulike mulighetsfelt for både barnehagelærerne og barna, og jeg analyserer forholdet mellom pedagogikk og effektivitet i et kronotopisk perspektiv. Sentralt innenfor dialogismen er *terskelen*, som dreier seg om overganger og kriser. Individuelle, organisasjonsmessige og samfunnsmessige endringer kan betraktes som *terskelsituasjoner*, og et viktig moment ved slike situasjoner er at tiden erfares på en annen måte, hvor ett minutt kan være så langt som et år. Bakhtin (1997:157) slår fast at i den metaforiske terskelen som er krisens og *vendepunktets kronotop*, skjer det avgjørende endringer i øyeblikket, enten med beslutninger eller med ubeslutsomhet på grunn av frykten for å overstige nye terskler.

I kapittel 5 fokuserer jeg på gode dialogiske og karnevalske øyeblikk. Utgangspunktet er middelalderens utopiske karnevalverden. Det dreier seg om humor, polemikk og kroppslige uttrykk, og her kan vi se noen fellestrekk mellom barn og det karnevalske livet. «Det er bonusen», som en av barnehagelærerne sa om alt det morsomme hun opplevde i barnehagen. I dette kapitlet ser vi blant annet hvordan barnehagelærerne oppfatter møtene med barn og kolleger som særlig betydningsfulle og helsebyggende.

Hittil i boka er de ulike stemmene drøftet i lys av Gadammers og Bakhtins dialogiske perspektiver. I kapitlene 6 og 7 studeres dialogene fra et helt annet perspektiv, og ved hjelp av den franske analytikeren Michel Foucault (1929–1986) ser jeg kritisk på hvordan helsepolitikk og helsediskurser ofte er styrende for oppfatninger, meninger og valg. Her utdypes og problematiseres demokrati-forståelsen, og vi ser nærmere på barnehagen som lærende organisasjon og

ulike barnehagediskurser. Foucaults diskursanalyser⁵ åpner for en mer kritisk gjennomgang av det som ligger bak helsepolitikken og helsediskursene, og her drøftes noen aktuelle barnehagepolitiske spørsmål knyttet til helsepolitikk og helsediskurser. Kapittel 6 handler om samfunnsdiskurser og styringsmentaliteter, hvor jeg trekker veksler på Max van Manens (1990) tolkning av taktbegrepet med koplinger til *virtuositet*. Kapitlene 6 og 7 utdyper barnehagens samfunnsmandat i lys av demokrati og styringskunster. Sentrale begreper er *governmentality*, som betyr 'styringsmentalitet', og *parrhesia*, som er en benevnelse fra antikken om sannhetsfortellere, en parallell til dagens varslere. Kapittel 7 går dessuten grundigere inn på noen spenninger jeg fant i det empiriske materialet.

I kapittel 8 presenteres det jeg kaller *dialogisk ledelse*. Barnehagelærere er ledere, og tematikken har derfor fått et eget kapittel for å drøfte aspekter ved ledelse i et dialogisk perspektiv. Gjennom skriveprosessen har det etter hvert blitt klart for meg at ledelse står i gjensidig vekselvirkning med alle momentene som tas opp i boka. I dette kapitlet problematiseres beslutninger, ulike ledelsesdiskurser og betydningen av møter med medarbeidere i terskelsituasjoner. Dialogisk ledelse eksemplifiseres med ledere som åpner for polyfoni, kritikk og motstand, og som samtidig er opptatt av kritisk selvgransking. Det avsluttende kapittel 9 er viet refleksjoner om betydningen av gode dialogiske relasjoner for helse og arbeidsmiljø, og om hvordan denne studien kan utvide og supplere tidligere forskning og forståelser. Når jobben oppfattes som meningsfull, har det betydning for arbeidsglede, helse og arbeidsmiljø.

Hensikten med boka

I tråd med Foucaults vektlegging av motdiskurser setter jeg et kritisk søkelys på at det er stadig mer krav om effektivitet og produktivitet på en arbeidsplass som først og fremst skal sørge for at barn får en god barndom og samtidig legge grunnlaget for et demokratisk samfunn. Barnehagens samfunnsmandat handler om at alle barn skal oppleve gjensidig omsorg og trygghet med gode vilkår for lek, læring og danning. Barn skal oppdras og dannes med tanke på å bli

5 Diskursanalyse basert på Foucaults diskursbegrep (1999) er ikke det samme som lingvistisk diskursanalyse. Foucaults diskurser dreier seg om måten vi forstår, tenker og snakker om ulike fenomen, om hvordan vi alltid innleires i spesielle tenkemåter.